

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

IMPROVEMENT OF REGULATION ACTIVITIES OF SYSTEMATICALLY IMPORTANT BANKS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

У статті розглянуто основні принципи удосконалення діяльності глобальних системно значущих фінансових інститутів. Досліджено питання запровадження критеріїв відбору системно важливих банків з метою стабілізації банківської системи України. Особлива увага приділяється адаптації сучасного європейського досвіду до українських реалій з метою підвищення ефективності управління ризиками та стійкості вітчизняних банківських установ.

Ключові слова: регулювання банківської діяльності, управління ризиками, глобальний інститут, системно значимий фінансовий інститут, системно важливий банк.

В статье рассмотрены основные принципы совершенствования деятельности глобальных системно значимых финансовых институтов. Исследован вопрос введения критериев отбора системно важных банков с целью стабилизации банковской системы Украины. Особое внимание уделяется адаптации современного европей-

ского опыта к украинским реалиям с целью повышения эффективности управления рисками и устойчивости отечественных банковских учреждений.

Ключевые слова: регулирование банковской деятельности, управления рисками, глобальный институт, системно значимый финансовый институт, системно важный банк.

The article deals with the main principles of improving the activities of global systematically important financial institutions. The issue of the introduction of criteria for the selection of systemically important banks in order to stabilize the Ukrainian banking system is studied. A special attention is paid to the adaptation of modern European experience to Ukrainian realities in order to increase the efficiency of management risk and sustainability of our banking institutions.

Key words: banking regulation, management risk, global institute, systemically significant financial institution, systemically important bank.

УДК 336.71

Кобильяньска Л.М.

к.е.н., старший науковий співробітник,
доцент кафедри міжнародних відносин
та міжнародного права
Київський університет
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. Виникнення та перебіг останньої світової фінансової кризи виявили значні недоліки функціонування глобальної фінансової системи та її системних компонентів, зокрема, банківських інституцій. Рада з фінансової стабільності (FSB) та Базельський комітет з банківського нагляду (BCBS) залишаються міжнародними органами-регуляторами, що контролюють і надають рекомендації щодо функціонування глобальної фінансової системи та забезпечення стабільності її основних глобальних та національних складових.

Стабілізація глобальної фінансової системи та удосконалення її діяльності наразі залишаються пріоритетними заходами зменшення кількості та пом'якшення наслідків криз. Надзвичайно актуальною, зокрема, для банківської системи України є імплементація міжнародного досвіду впровадження превентивних заходів та регулювання діяльності системно важливих фінансових інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування світового фінансового середовища та вітчизняної банківської системи розкриті у роботах сучасних українських дослідників: Я. Белінської, І. Клименко, В. Лавренюка, В. Лук'янова, В. Міщенко, С. Науменкової, В. Трохименко.

Постановка завдання. Основною метою публікації є дослідження можливостей імплементації міжнародного досвіду регулювання діяль-

ності системно важливих фінансових інституцій з огляду на особливості функціонування банківських установ України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Базельський комітет є основним глобальним інститутом стандартів щодо пруденційного регулювання банківської діяльності і слугує форумом для співпраці з питань банківського нагляду та посилення регулювання з метою підвищення фінансової стабільності. Правила Базель III – комплексний набір заходів реформування, розроблених Базельським комітетом з банківського нагляду, з метою зміцнення регулювання, нагляду і управління ризиками банківського сектора. Заходи спрямовані на:

- поліпшення здатності банківського сектора щодо абсорбування шоків, пов'язаних з фінансово-економічним стресом, незалежно від джерел походження;

- підвищення ефективності управління ризиками;

- підвищення рівня прозорості та розкриття інформації банків.

Серед основних елементів пакету реформ Базельського комітету (табл. 1) виокремлюються наступні:

- підвищення вимог до мінімального капіталу I рівня (з 4,5 до 6%), а також акціонерного капіталу (з 3,5% до 4,5%);

- запровадження резервного та контрциклічного буферів капіталу:

резервний буфер капіталу для підтримки достатності капіталу (з 0,625 до 2,5%), що формується виключно за рахунок базового капіталу;

контрциклічний буфер для стримування кредитної активності банків у періоди економічного підйому та стимулювання у періоди спаду;

– мінімальний загальний (сукупний) капітал залишається незмінним (8%), поступово збільшуючись за рахунок резервного буфера до 10,5%;

– поступове виключення впродовж 10 років інструментів капіталу, що виводяться зі складу капіталу першого рівня або капіталу другого рівня, а також ліквідація капіталу третього рівня;

– запровадження коефіцієнта левериджу (співвідношення сукупних активів банку, запропоновано встановлення 3% для капіталу I рівня).

Реформи здійснюватимуться з метою макроруденційного регулювання, що сприятиме підвищенню стійкості окремих банківських установ у періоди стресів, а також зниження загальносистемних ризиків, що мають здатність накопичуватися в банківському секторі, посилюватися та проциклічно повторюватися. Такі підходи щодо нагляду взаємодоповнюють один одного, збільшуючи стійкість окремих банків та знижуючи ризик виникнення системних потрясінь.

У міжнародній практиці існує поділ на системно важливі банки глобального (G-SIBs) та національ-

ного рівнів (D-SIBs). Згідно з визначенням Базельського комітету з банківського нагляду, глобальне системне значення банку має вимірюватись з точки зору впливу, який може спричинити відмова діяльності банку на світову фінансову систему і економіку в цілому [1].

Базельським комітетом з банківського нагляду запроваджено методику визначення переліку глобальних системно важливих банків, яка базується на дванадцяти індикаторах, що характеризують п'ять категорій системного значення (табл. 2).

Методикою приділяється рівна вага в розмірі 20% для кожної з п'яти категорій системного значення, якими є: розмір, між'юрисдикційна діяльність, взаємозв'язок, взаємозамінність/інфраструктура фінансової установи та складність. За винятком категорії розміру, Комітетом визначено кілька показників у кожній з категорій, кожен показник має рівну вагу в межах своєї категорії. Якщо в категорії два індикатори – вага кожного показника 10%, якщо три – 6,67% (тобто 20/3).

Згідно з методикою Базельського комітету з банківського нагляду, було сформовано 5 груп G-SIBs для встановлення значень показника додаткових вимог до величини їхнього капіталу. Значення додаткових вимог до достатності капіталу складає для першої групи 1,0%, для другої – 1,5%, для третьої – 2,0%, для четвертої – 2,5%,

Таблиця 1

Запровадження коефіцієнтів мінімальної достатності капіталу та ліквідності згідно з вимогами Базель III (щорічно станом на 1 січня)

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт левериджу	Паралельне використання в період з 01.01.2013 р. по 01.01.2017 р. Оприлюднення – з 01.01.2015 р.					Включення до компоненту I	
Частка акціонерного капіталу I рівня	3,5	4,0	4,5	4,5	4,5	4,5	4,5
Резервний буфер капіталу				0,625	1,25	1,875	2,50
Акціонерний капітал + резервний буфер капіталу	3,5	4,0	4,5	5,125	5,75	6,375	7,0
Зменшення відрахувань (15% фінансових інструментів, що раніше входили до складу капіталу I рівня – відкладені податкові активи, інвестиції у фінансові компанії тощо)		20	40	60	80	100	100
Мінімальний капітал I рівня	4,5	5,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Мінімальний регулятивний капітал	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Мінімальний регулятивний капітал + резервний буфер капіталу	8,0	8,0	8,0	8,625	9,25	9,875	10,5
Інструменти капіталу, що виводяться зі складу капіталу I рівня або капіталу II рівня	Поступове виведення впродовж 10 років, починаючи з 2013 р.						
Коефіцієнт ліквідного покриття			Впровадження мінімального значення				
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування						Впровадження мінімального значення	

Джерело: Group of Governors and Heads of Supervision announces higher global minimum capital standards / Press release by Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International settlements. – 12 September 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/press/p100912b.pdf>

для п'ятої – 3,5%. Додаткові вимоги до капіталу стосуються лише основного базового капіталу, до якого входять звичайні акції та нерозподілений прибуток і діятимуть як частина буфера консервації капіталу (тобто визначатимуть обмеження щодо розподілу банком чистого прибутку). Додаткові вимоги до капіталу діють, починаючи з 2014 р.

У 2016 р. до щорічного списку системно важливих банків, банкрутство яких несе загрозу глобальній економічній системі, увійшло 30 банківських установ. До першої групи з вимогою до підвищення достатності капіталу на 1,0% потрапило 18 банків (Agricultural Bank of China, Bank of China, Bank of New York Mellon, China Construction Bank, Groupe BPCE, Groupe Crédit Agricole, ING Bank, Mizuho FG, Morgan Stanley, Nordea, Royal Bank of Scotland, Santander, Societe Generale, Standard Chartered, State Street, Sumitomo Mitsu FG, UBS, Unicredit Group). До другої групи увійшло 6 банківських установ (Barclays, Credit Suisse, Goldman Sachs, Industrial and Commercial Bank of China Limited, Mitsubishi UFJ FG, Wells Fargo). У третій групі налічується 4 банки (Bank of America, BNP Paribas, Deutsche Bank, HSBC). Четверта група складається з 2 фінансових установ (Citigroup JP, Morgan Chase), тоді, як до п'ятої групи з найбільшою вимогою до підвищення достатності капіталу наразі не увійшов жоден банк [2].

Впровадження вимог Базель III в Україні

Згідно з міжнародною методологією, системно важливими фінансовими інститутами (systemically important financial institutions (SIFIs)) є інститути такого розміру, ринкової значущості та взаємопов'язаності, погіршення фінансового становища яких призведе до значних втрат фінансової системи та сфери економічної діяльності [3].

У законодавстві України донедавна існувало поняття «системоутворюючий банк» – банк, неможливість функціонування якого спричиняє значний вплив на функціонування банківської системи загалом.

Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» від 04.07.2014 № 1586–VII визначення терміна «системоутворюючий банк» в Законі України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121–III [4] помінено визначенням терміна «системно важливий банк» та зазначено, що системно важливий банк – банк, що відповідає критеріям, встановленим Національним банком України, діяльність якого впливає на стабільність банківської системи.

У Постанові НБУ «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» від 25.12.2014 № 863 [5] вказано, що системно важливі банки визначаються за такими критеріями:

1) розмір банку. Показники, що характеризують цей критерій, такі:

- загальні активи;
- кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ;

2) ступінь фінансових взаємозв'язків. Показники, що характеризують цей критерій, такі:

- кошти, розміщені в інших банках;
- кошти, залучені від інших банків;

3) напрям діяльності. Показником, що характеризують цей критерій, є кредити, що надані суб'єктам господарювання у промисловість, сільське господарство та будівництво.

Також Національним банком України встановлено коефіцієнти зважування показників за критеріями системної важливості банків:

Таблиця 2

Категорії та індикатори системної важливості банків

Категорія	Індикатор	Частка (вага індикатора)
Між'юрисдикційна діяльність (20%)	Між'юрисдикційні вимоги	10%
	Між'юрисдикційні зобов'язання	10%
Розмір (20%)	Сума всіх позицій, визначених для розрахунку коефіцієнта левериджу відповідно до Базелю III	20%
Взаємозв'язок (20%)	Внутрішні фінансові активи	6,67%
	Внутрішні фінансові зобов'язання	6,67%
	Емітовані цінні папери	6,67%
Взаємозамінність / інфраструктура фінансової установи (20%)	Активи під управлінням (зберіганням)	6,67%
	Діяльність у сфері здійснення платежів	6,67%
	Вартість гарантованих (підписаних) угод на борговому ринку та ринку капіталу	6,67%
Складність (ступінь інтеграції) (20%)	Номинальна вартість позабіржових деривативів	6,67%
	Активи третього рівня	6,67%
	Цінні папери для торгівлі та продажу	6,67%

Джерело: Global systemically important banks: updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement July 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>

1. Загальні активи (коефіцієнт зважування 35%);
2. Кошти фізичних осіб, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ (коефіцієнт 35%);
3. Кошти, розміщені в інших банках (коефіцієнт 7,5%);
4. Кошти, залучені від інших банків (коефіцієнт 7,5%);
5. Кредити, що надані суб'єктам господарювання у промисловість, сільське господарство та будівництво (коефіцієнт 15%) [5].

Наразі в Україні Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем Національного банку України системно важливими визначено ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укресімбанк». Про це йдеться у рішенні Рішенні Правління Національного банку України № 100-рш від 23 лютого 2017 р. [6]. Зазначені установи мали статус системно важливих банків і в 2016 р.

З огляду на сучасний європейський досвід та з метою наближення до стандартів управління капіталом Базель III і положень Директиви ЄС про вимоги до капіталу (CRD IV) Національним банком України оголошено про наміри поступового впровадження нових вимог до капіталу банків [7].

Норматив достатності основного капіталу для банків планується до запровадження на рівні 7%, починаючи з 01.01.2019 р. Досягнення такого рівня достатності основного капіталу до кінця 2018 р. для двадцяти найбільших за розміром активів банків передбачено Меморандумом про співпрацю між Україною та МВФ.

Починаючи з 01.01.2020 р., формуватимуться буфери капіталу понад значення нормативу достатності основного капіталу, що необхідно для підвищення здатності банків протидіяти кризовим явищам шляхом створення додаткової «подушки безпеки» та зменшення ймовірності банкрутств банків.

Буфер запасу (консервації) капіталу накопичується банками протягом періоду економічного зростання для компенсації можливих втрат, які виникають в умовах загального економічного спаду. Розмір буферу буде підвищуватися щорічно протягом 2020–2023 років на 0,625 п.п. (з 0,625% до 2,5%, як визначено документом Базельського комітету з банківського нагляду).

Контрциклічний буфер капіталу потрібен для захисту банківського сектору від акумулювання ризиків у періоди кредитної експансії. Залежно від фази економічного циклу розмір буферу буде коливатися від 0% до 2,5%. Запровадження конкретного розміру контрциклічного буферу капіталу відбудеться тільки після проведення ретельних розрахунків та в умовах стійкого економічного зростання в країні.

Постановою Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про поряд-

док регулювання діяльності банків в Україні» від 12.05.2015 № 312 запроваджуються окремі вимоги до діяльності системно важливих банків [8]. Починаючи з 01.01.2019 р., для системно важливих банків встановлюються значення нормативів миттєвої ліквідності – не менше, ніж 30%, максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – не більше, ніж 20%.

Із 1 січня 2020 р. для системно важливих банків в Україні буде впроваджено буфери системної важливості. Їх розміри визначатимуться диференційовано від 1% до 2% залежно від категорії системної важливості банку (табл. 3).

Таблиця 3

Взаємозв'язок розміру буфера системної важливості та розміру показника системної важливості банку

№ з/п	Категорія системно важливого банку	Розмір показника системної важливості банку, %	Розмір буфера системної важливості, %
1	1 категорія	менше 5	1
2	2 категорія	від 5 до 10	1,5
3	3 категорія	більше 10	2

Джерело: Постанова Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 12.05.2015 № 312 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0312500-15>

Буфер системної важливості розраховується залежно від загального обсягу ризику згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні (Постанова Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 № 368).

Висновки з проведеного дослідження. Провідними міжнародними фінансовими організаціями рекомендовано низку превентивних заходів, що сприятимуть стабілізації діяльності глобальних та національних системно значимих банків. Адаптація світового досвіду регулювання банківської діяльності запроваджена в Україні, зокрема, йдеться про визначення системно важливих банків, формування буферів запасу (консервації) капіталу та контрциклічних буферів, норматив достатності основного капіталу для банків (7%). Однак, з огляду на реальний стан вітчизняної банківської системи, існують значні розбіжності у підходах щодо визначення системно важливих банків, для них встановлюються значення нормативів миттєвої ліквідності та запроваджуються коефіцієнти зважування показників за критеріями системної важливості установ. Суттєво відрізняються від міжнародних нормативів значення розмірів буферів системної важливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Global systemically important banks: updated assessment methodology and the higher loss absorbency requirement July 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>
2. 2016 list of global systemically important banks (G-SIBs) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/2016-list-of-global-systemically-important-banks-G-SIBs.pdf>
3. Progress and Next Steps Towards Ending «Too-Big-To-Fail» (TBTF) /Report of the Financial Stability Board to the G-20, 2 September 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_130902.pdf?page_moved=1
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121–III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121–14>
5. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків» від 25.12.2014 № 863 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0863500–14>
6. Офіційне представництво Національного банку України / Національний банк залишив незмінним перелік системно важливих банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44475382](http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44475382)
7. Національний банк України оголошує про запровадження нових вимог до капіталу банків, а також окремих вимог до системно важливих банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17537272
8. Постанова Національного банку України «Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 12.05.2015 № 312 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0312500–15>

REFERENCES:

1. Bank for International Settlements (2013). Global systemically important banks: updated assess-

ment methodology and the higher loss absorbency requirement July 2013 (Electronic resource). Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf> (accessed 26 October 2017).

2. Financial Stability Board (21 November 2016). 2016 list of global systemically important banks (G-SIBs) (Electronic resource). Available at: <http://www.fsb.org/wp-content/uploads/2016-list-of-global-systemically-important-banks-G-SIBs.pdf> (accessed 26 October 2017).

3. Financial Stability Board (2 September 2013). Progress and Next Steps Towards Ending «Too-Big-To-Fail» (TBTF) /Report of the Financial Stability Board to the G-20, 2 September 2013 (Electronic resource). Available at: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_130902.pdf?page_moved=1 (accessed 26 October 2017)

4. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diialnist» vid 07.12.2000 # 2121–III (Electronic resource). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121–14> (accessed 26 October 2017) (in Ukrainian).

5. Postanova Natsionalnogo banku Ukrainy «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok vyznachennia systemno vazhlyvykh bankiv» vid 25.12.2014 # 863 (Electronic resource). Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0863500–14> (accessed 26 October 2017).

6. Ofitsiine predstavnytstvo Natsionalnogo banku Ukrainy / Natsionalnyi bank zalyshyv nezminnym perelik systemno vazhlyvykh bankiv (Electronic resource). Available at: [//bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44475382](http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44475382) (accessed 26 October 2017) (in Ukrainian).

7. Natsionalnyi bank Ukrainy oholoshuie pro zaprovadzhennia novykh vymoh do kapitalu bankiv, a takozh okremykh vymoh do systemno vazhlyvykh bankiv (Electronic resource). Available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=17537272 (accessed 26 October 2017) (in Ukrainian).

8. Postanova Natsionalnogo banku Ukrainy «Pro zatverdzhennia Zmin do Instruksii pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini» vid 12.05.2015 # 312 (Electronic resource). Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0312500–15> (accessed 26 October 2017) (in Ukrainian).

Kobylyanska L.M.

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Scholar,
Senior Lecturer at Department of International Relations and International Law,
Borys Grinchenko Kyiv University

IMPROVEMENT OF REGULATION ACTIVITIES OF SYSTEMATICALLY IMPORTANT BANKS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL EXPERIENCE

During the period of the emergence and course of the recent global financial crisis, significant deficiencies have been identified in the functioning of the international financial system and its main components, in particular, banking institutions. The article explores some components of the evolutionary transformations of the banking sector in order to ensure its stable operation in the context of global change.

Basel Committee as the main global organization of prudential regulation of banking activity introduced increased liquidity and capital ratios, developed a methodology for determining the list of global systemically important banks to strengthen the regulation, supervision, and risk management of the banking sector.

Possibilities of adaptation of the banking system of Ukraine to international standards are considered. Transformations in the sphere of international regulation of banking activity contributed to changes in the domestic legal and regulatory framework. The National Bank of Ukraine, as the main regulator of the banking system, introduced the criteria for selecting systemically important banks in Ukraine – the total assets (liabilities of individuals and legal entities), the degree of financial interconnection (the volume of interbank lending), and the volume of lending to the most significant sectors of the economy.

The National Bank of Ukraine has developed new requirements for banks' capital; in particular, we have established coefficients for weighing indicators according to the criteria of the systemic importance of banks. Systematically important banking institutions should ensure that prudential requirements are strengthened, in particular, to raise liquidity and capital ratios and to form several key types of capital buffers.